

Васка Емануилова – първата жена у нас, която има смелостта да прави скулптурни фигури

Вървя по улица „Иван Асен II“ и си мисля, че някъде тук преди години се е намирало ателието на скулпторката Васка Емануилова. По стените и дървените рафтчета е имало скици на скулптурни фигури. На статива е разположена голяма фигура, която не може да се види под мокрото платно. Работела от ранна сутрин до късния следобед.

Някъде тук тя е прибираща гугутката с премазано от трамвая крилце. Гипсирала го и се грижела за птичката, докато оздравее, а после я пускала на свобода. През 1941 г. тя си прави творческа работилница в тясно дюкянче, което приспособява за работа. Там твори ежедневно до последния си миг. На това място царял артистичен хаос. Ателието ѝ посещава художникът Светлин Русев, който казва за нея: „Васка беше ярка личност – независима и самовзискателна, лишена от суета и тщеславие, от външна показност и конюнктурна съобразителност – подчинила всичко на един пластичен идеал, в който хармонията между истината и красотата са начело и крият Пътя“.

Тя е първата жена у нас, която дръзва да заеме своето място в едно мъжко артистично пространство и оставя трайна следа в българското изкуство. Фигурите ѝ са изпълнени с енергия и живот. В творчеството ѝ присъства селската жена и майката, но и жената символ и олицетворение на красотата. В работите ѝ прозира женската чувствителност.

Васка Емануилова е родена на 25 октомври 1905 г. в село Комщица, Годечко. Баща ѝ е учител, а после става свещеник. Грижи се децата му да получат образование – най-голямата дъщеря Екатерина завършва философия и работи като гимназиална учителка, Александър е лекар, Васка

свързва съдбата си с изкуството, а най-малкото дете Игнат е професор по биология, член на БАН. „Всички мои деца имат образование, само Васка – не!“, казал поп Емануил за дъщеря си скулпторката Васка Емануилова. След години тя разказвала, че на преклонна възраст, като наблюдавал красивата ѝ гостенка – художничката Елена Панева, дядо поп възкликнал: „Ех, Ленче, Ленче, де да бех 10 години по-млад!“.

Майката на скулпторката Руска Кържина е обикновена жена, която се грижи за децата си. В дома на семейството са портретите на Ботев и Левски.

По-големите деца завършват Цариградската гимназия. Сред тях е

Васка. Тъкмо на Цариградския пазар, когато вижда керамичните съдове, които продават търговците, решава да стане скулпторка. Обикнала този материал, защото бил най-евтин и достъпен. В творчеството ѝ глината е съхранила усещането за допира от нейните ръце, топлината на нейните емоции.

През 1914 г. поп Емануил изпраща всичките си деца в София. В столицата Васка завършва прогимназия и постъпва във Втора софийска девическа гимназия. Учител по рисуване ѝ е художникът Михаил Кръстев. Васка се интересува от естествени науки. Случайни обстоятелства стават причина през 1922 г. след шести гимназиален клас, тя да напусне училище. Явява се на конкурсен

изпит в Художествената академия, където я приемат студентка. Скоро се превръща в една от талантливите студентки. В Академията ѝ преподава проф. Цено Тодоров и скулпторът Иван Лазаров, когото тя следва в творчеството си.

През 1927 г. Васка Емануилова завършва Академията. В изложба на дипломантите, която не се харесала особено на критиката, споменават само нейното име – „по-живо чувство и разнообразие“. Макар, че има диплома, още четири години не се разделя с Художественото училище – възползва се от съществуващия тогава закон, според който завършилите Академията могат в продължение на три години да посещават ака-

демичните ателиета, без да плащат училищни такси. Емануилова работи през това време в ателието на проф. Марин Василев. Създава първите си творби. Между тях са портретите на проф. Марин Василев, Георги Машев, Илия Петров. Композициите „Майка“, „Жетварка“, „На слънце“, „Земекопачи“, „Работници“.

В ателието се запознава с Мара Георгиева. Двете жени работят заедно, а приятелството им продължава дълги години. По-късно скулпторката живее в скромен апартамент в София. Съседка ѝ е колегата Мара Георгиева. Двете споделят общи идеи, работят по общи проекти. Били одумвани за тяхната хомосексуалност. Но Васка Емануилова се отнасяла със снизхождение и изискана ирония към хората, които се занимавали с нейния личен живот. Тя е свободолюбива.

Попада в кръг от млади и талантиливи творци – Александър Жендов, Борис Ангелушев, Боян Дановски, Христо Радевски, Стоян Сотиров, Стоян Венев, Николай Шмиргела.

Работи в областта на портрета, вълнува се от проблемите на фигуралната композиция. Прекрасните статуетки от Танагра разкриват пред нея прелестта на теракотата като материал и тя още от студентка прави малки фигурки, в които проличава пластичното ѝ чувство. От глина изработва и цели фигури в голям размер. Нейното име все по-често се забелязва от критиката.

През 30-те години тя създава редица портрети и фигурални композиции – „Портрет на художника Васил Стоилов“, „Портрет на баща ми“, „Портрет на Николай Хрелков“. Емануилова работи над портрета на Хрелков във времето, когато той създава най-силните си стихотворения, между които „Последната молитва“. Тази нейна творба изчезва след 1933 г. и цели две десетилетия не се знае къде е. Когато частно лице го предава на скулпторката, тя го излага отново в Общата художествена изложба през 1954 г. Творбата се оказва едно от най-значителните произведения. Емануилова получава награда от СБХ. През тези години прави „Портрет на художника Борис Елисеев“, „Портрет на Петя Кръстева“,

„Портрет на мадам Белен“, „Росица“, „Емануилчо“, „Портрет на Теофана Калчева“. Само пет години след завършване на Академията тя вече е позната като име – трудно може да се срещне статия за обща художествена изложба на жените-художници, в която да не е отделено място на нейни работи.

През 1931 г. е сред организаторите на Дружеството на новите художници. Тя, заедно с Петър Младенов, заверява Устава му в полицейското управление.

През 30-те години почти всички съществуващи творчески съюзи уреждат традиционни вечери и срещи. По времето на един чай, организиран от Съюза на журналистите, тя е поканена да участва. Участието носи своеобразен характер, практикуван и от Съюза на дружествата на художниците в България. Разиграва се томбола, в която някои от печалбите дават право на печелившия да позира пред художник и да получи направения портрет. Такава печалба се пада на секретаря на френската легация в София Белен. Васка Емануилова прави портрет на неговата жена. Моделът се оказва интересен и скулпторката работи с желание. Тя не създава обикновен камерен портрет. Тия ценни качества в портрета на мадам Белен носят на Васка признание. Показва го на XI Обща художествена изложба и критиката му дава висока оценка. В знак на благодарност, семейство Белен предлага на скулпторката стипендия в Париж. Тя заминава през март 1939 г. и е там пет месеца. С блок и моливи в ръцете си прекарва с дни в залите на музеите и всичко онова, което е виждала само на репродукции, го вижда на живо. Впечатленията си от Лувъра изобразява в рисунки. Тогава тя за пръв и единствен път напуска България. Казвала, че нейното посещение във френската столица ѝ стига за цял живот и в Париж просто е сверила себе си.

През 30-те години се провеждат конкурси за паметници. Васка Емануилова участва заедно с Мара Георгиева. Двете печелят първа премия на конкурс за паметник на падналите през войните в Кърджали, но про-

ектът не е осъществен. Сама печели конкурс през 1939 г. за паметник на падналите през войните свилеградчани, но отново е лишена от правото да реализира проекта. Тя води борба с наложените стереотипи. „Шаблонът е упадък в изкуството. Истинският майстор няма готови, заучени, макар и виртуозни форми. Той винаги търси неповторимото от живота, от природата. Някои скулптори са отвикнали да ползват модела, живата натура, а това води до изкушаване и условност на формите. Големите съвременни майстори като Деспийо Мухина и др. винаги изхождат от природата за каквато и да е своя идея. Те не си служат със звучни форми. Ще ми се да припомня думите на Деспийо: „Когато почвам една глава, имам чувството, че за първи път пипам глина“, казва тя. В основата на военните паметници се повтаря фигурата на войник в поза „на нож“, които са залели села и градове. Тя разглежда паметника като трайно художествено произведение.

През 1934 г. Васка Емануилова и Мара Георгиева участват в конкурс за паметник на Априлов в Габрово и проектът им е премиран. През 1936–1937 г. построяват паметник на загиналите през войните от село Драганово, Горнооряховско. Най-значимата обща работа на двете жени е паметникът на Съветската армия в София, 1953 г.

Когато през 50-те години Александър Жендов изпада в немилост пред властта, единствено тази крехка жена рискува да поема поръчки за илюстрации за него от свое име и така го спасява от глад. Остава с него в самотата му. По-късно се грижи майчински за големия художник Кирил Петров. „Голямо добро ще направиш, ако помогнеш на това момиче“, пише на Светлин Русев за проблемите на младата талантива художничка.

Умеела да общува и с хората, и с природата. Имала силно човешко излъчване. Била една от най-рисуваните български майстори на изобразителното изкуство. Не обичала големите думи и шума, била скептично настроена, но и вярваща. Говорела винаги това, което мисли.

Черпела вдъхновение от родното си село Комщица. Там среща много от своите модели. Спирала млади жени и деца на връщане от паша или от нивите, замесвала глина и изпод ръцете ѝ се появявала малка фигурка или скица за портрет, които довършвала в софийското си ателие. Така се ражда значителна част от творчеството ѝ. Васка понякога канела приятели в нейния „райски кът“ в Комщица – в селската ѝ къща. Единствената украса в нея били картините на Кирил Петров и зациментирани от стопанката в стълбището вкаменени охлюви. Тя ги събирала, докато копаела глина по баирите около селото. Със съселяните си разговаря на техния диалект. За селото си майсторката отлива в бронз няколко скулптури, които после са откраднати. Един селянин, като гледал как довършва някаква фигура, възкликнал: „От кал направи си го, ама гледай го – като дете, кое е падало от майка си!“ (т. е. като новородено – б. а.).

Васка Емануилова остава майстор на кавалетната скулптура, в областта на монументалната скулптура не създава произведения. Прави много теракотни голи тела, в които показва силата на творческите си възможности. Наред с това участва в живота на Съюза на българските художници, в журита, комисии. През 1956 г. СБХ открива юбилейна изложба на Емануилова, съвместно с Александър Стаменов, посветена на нейната 50-годишнина. За красотата в изкуството известната скулпторка казва: „Естетиката, красотата в изкуството са неотменим закон за всяко време. Погледнете например древногръцките статуи. Струва ви се, че в лицата им има безстрашие. Но то е привидно. Всъщност, за да не изпадат в антихудожественост и гримаса, те са имали една естетическа мярка в изразяване на силни душевни преживявания. Човек като размисли в тази насока, идва до извода, че и в най-драматичния образ трябва да се търси красотата...“

Днес на улица „Иван Асен II“ никакъв знак не напомня, че там е творила първата жена у нас, която има смелостта да прави скулптурни фигури. ♦